

Molnár Eszter

A hatalom célja a hatalom maga

A Gyulai Várszínház július 27-e és augusztus 2-a között rendezte meg az Erdélyi hetet, amelynek első három előadása ugyanazt a témát járta körbe: az ember és a hatalom viszonyát.

Székely Csaba monodrámája, az ***Egy diktátor születése*** a hatalom megszerzéséhez vezető utat mutatja be: hogyan válhat valakiből tömegeket befolyásoló népvezér. Főhőse (Galló Ernő) „egyszerű halandóként” indul, a társadalmi ranglétra legaljáról: alacsony, népszerűtlen, nem is kifejezetten eszes és a lányok, akikbe szerelmes, észre sem veszik, hogy létezik. Ezekhez társul erőszakos helyzetmegoldó képessége és a vágy: valakinek számítsa, ő legyen a legjobb abban, amit csinál.

Hogyan is lehetne ezt a kirekesztettséget, különiséget az előnyére fordítani? Hősünk megpróbálkozik a színészmesterséggel, majd abban is csalódik. Szerencséjére – és mások szerencsétlenségére – talál magának egy új szenvedélyt, amiben kiteljesedhet: a politikát. Itt nem számít, hogy hogy néz ki vagy mi a mögöttes szándéka: a köré gyűlő „híveket” csak az érdekli, hogy azt mondja, amit ők hallani akarnak.

Sok kamaradarab és monodráma azon vérzik el, hogy hiába van jól megírt szövege, a kevesebb mozgás, kevesebb díszlet, kevesebb hatás miatt a néző könnyen ráun arra, amit lát. Sebestyén Ábá rendező a szöveget és a mozgást megfelelően egyensúlyozza: Galló Ernő játékaival kitölti az üres, látványos díszletelemek nélküli teret. Történetébe bevonja a nézőket is, régi ismerősként, barátokként kezelve közönségét.

Élete történetét meséli nekik, érzéseit, titkait, sikereit és kudarcait, úgy játszva a szavakkal, gesztusokkal, hogy a körülötte ülők mindig többre és többre vágynak. Miközben belejönnek a mesehallgatásba, el is felejtkeznek arról, hogy a narrátorunk szubjektív és kicsit sem szavahitető. Másfél óra után már nem a főhős iránt érzett sajnálat tartja ott a nézőt, hanem az, amit mond: ilyen az igazi tömegmanipuláció.

Székely János ***Caligula helytartója*** és a Gyulai Várszínház története szorosan összefonódott a múltban: 1978-ban ugyanis itt került sor a darab ősbemutatójára. Idén Pataki András rendezésében, a Forrás Színház és a Mikházi Csűrszínház előadásában láthatták a nézők a napjainkra már klasszikussá vált művet.

„Addig küzdöttem Caligula ellen, míg Caligula lettem magam is” – Petronius, a helytartó (Széles Ferenc) záró, gyászos mondata jól összefoglalja, miről is szól a darab. Caligula egy örült, kiszámíthatatlan ember, egy egész birodalom felett uralkodik teljhatalommal, ezért alattvalói

kötelesek követni minden szavát, minden céltalan, élet- és értékpusztító parancsát. Kiugrási lehetőség nincs, menekülésre esélyt sem adnak: ha meghal egy helytartó, lép a helyébe majd másik, aki folytatja a félbehagyott munkát.

A történet egy központi konfliktusra épül: Szíria provinciába, a helyi zsidó lakosság templomába a császár önnön szobrát akarja bevitetni katonáival, hogy ezzel mutassa meg győzelmét a meghódított nép felett, miközben saját személyét az Istennel/istenekkel egyenlő szintre emeli.

Petronius, a helytartó pedig habozik: Barakiás, a jeruzsálemi templom főpapjának (Györffy András) érveit végighallgatva kételkedni kezd céljukban és eszközeikben. Megpróbálja megfélemezni a két oldal ellentéteiből táplálkozó lázongásokat, kemény kézzel büntetni azokat, akik hátráltatják ebben: végül ő is rájön, a háborúban nincsen helyes út vagy nemes tett. A nürnbergi perek legfőbb kérdése, korszaktól függetlenül ugyanúgy felmerül: felelősségre vonható-e a végrehajtó, aki „csak a parancsot követve” asszisztálta a felesleges, kegyetlen vérontást?

Ahogy Illyés Gyula is megírta, a zsarnokságot nem kell sokáig keresni, mert mindenhol és mindenben ott van. Az antik, római környezettől eltávolodva a történet ugyanúgy elképzelhető a Rákosi-rendszerben, mint a náci Németországban vagy a későbbi Romániában. Pataki András erre erősít rá azzal, hogy a díszletet, a jelmezeket modernizálja: modern, tiszti ruhákat adva szereplőire. Ez nem az első alkalom, hogy a rendező modern környezetbe emelt egy darabot: néhány éve Jókai Színházban világháborús díszletekbe öltöztette Macbethet is, a hatalom akarásának másik ismert figuráját.

Ellentétben az *Egy diktátor születésével*, ebben a rendezésben nincs sok mozgás, sem interakció a közönséggel: a varázs itt a szöveg tagolásában, a színészek briliáns játékában és a színpadon történő szóváltásokban van. Nagyjából másfél óra tömény filozófia, megszakítás nélkül: egy olyan mellbevágó, drámai csavarral megfűszerezve, amire még én sem számítottam.

Akarva-akaratlanul, az erdélyi hét első fele egy közös témát választott, egy közös mintát rajzolt ki az ember és a hatalom kapcsolatáról. A harmadik előadás szó szerint megkoronázta ezt a rögtönzött filozófiai trilógiát: az *Angyal szállt le Babilonba* ugyanis nem egy kisemberről vagy egy alárendelt csatlósról szól, hanem egy királyról.

Szerzője, Dürrenmatt nem olyan régen került be a magyar tanredbe, a *Fizikusok* drámájával mint kötelező olvasmány; abszurd stílusa számos diáknak feladja évről évre a leckét.

Az *Angyal szállt le Babilonba* sem egy egyszerű mű, de Bocsárdi László rendező és a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház tolmácsolásában mégis könnyen érthetővé, könnyen követhetővé válik. Minden évben vannak a Várszínházban olyan előadások, amiknél arra számítok, hogy nagyon fognak nekem tetszeni (lásd: a már korábban említett két mű). Azzal viszont én sem számoltam, hogy messze felülmúlja elvárásaimat az előadás – esélyes, hogy még évek múlva is emlegetni fogom későbbi krtikáimban, összehasonlításként.

A darab Babilon királyáról szól, Nebukadnecárról (Mátray László), aki meg akarja teremteni birodalmában a jóléti államot. A számára haszontalan, értelmetlen művészetek és tevékenységek

megsemmisítésébe kezd; legelső nagy projektje a koldulás eltörlése. Ezt tehetné erőszakkal is, mint megannyi diktátor előtte, de Nebukadnecár nem olyan zsarnoki (ekkor még), mint amilyennek alattvalói gondolják.

Már csak egy koldus van egész Babilonba, aki a „szakmát űzi”: úgy hívják, Akki (Páffy Tibor), és semmi áron nem akar felhagyni tevékenységével. A király válaszként koldusruhát ölt magára, hogy megpróbálja jobb belátásra téríteni a férfit. A nincstelenek között eltöltött ideje alatt azonban olyan dolgokkal találkozik, amelyekkel még ő sem számolt: barátsággal, felsőbb, isteni erővel, és a szerelemmel is, egy gyönyörű lány, Kurrubi (Göllner Boróka) személyében.

A darab az irodalomtörténészek szerint a „jóléti állam paródiája”, de Nebukadnecár konfliktusa, hogy a gazdag, vagyonos életet vagy a szegény, de szerelme oldalán töltött éveket válassza, sokkal többet tartogat magában egyszerű komédiánál. A néző végigkövetheti a király jellemének változását, ahogy egy nyitott, ártatlan emberből egy zsarnok, ellentmondást nem tűrő diktátorrá válik.

A színpadkép egyik központi eleme egy kivetítő: ezen hol előadást kísérő vizuális anyagok mennek, hol videóhívást folytatnak a szereplők egymással, máskor híresíkok szaladnak rajta végig vagy éppen élőben közvetítik egy-egy színész szemszögét, útját a kulisszáktól a nézőtérig. Ezt a modern vizuális elemet egyre gyakrabban alkalmazzák a színházakban, és ahogy a legtöbb esetben, ehhez az előadáshoz is sokat hozzátett. A helyszínek és a jelenetek maguk is már-már filmszerűen koreografáltak; az újságpapír-cafatokat felkapó szélgép pedig igazán hatásos.

Ez a rendezés is változtat az eredeti helyszínen és időn – antik környezet helyett modern, szürke nagyvárosba kerülünk át. A felbukkanó alakokba könnyű belelátni történelmi figurákat is – különösen úgy, hogy Nebukadnecár hajvágásával, bajszával, ruháival és mozdulataival kiköpött Adolf Hitler. A darab végén elmondott halandzsamonológia is hasonlít Chaplin *Diktátorára*, amely szintén a fűhrt parodizálta annak idején.

Az *Angyalt szállt le Babilonba* egyesíti azt a két tulajdonságot, ami véleményem szerint napjainkban elengedhetetlen egy jó, emlékezetes előadáshoz. Kellőképpen látványos, képes a vizuális történetmesélésre, mellette jól bánik a művel, amiből dolgozik; megőrzi eredeti üzenetét, de nem fél azt korszerűsíteni, kiegészíteni, saját képre formálni a könnyebb megértésért.

Ahogy az írásomból is látszik, a Gyulai Várszínház erdélyi hete nagyszerűen indult el; emlékezetes alakításokkal, rendezői bravúrok széles palettájával, továbbá egy rendkívül izgalmas és hálás központi témával. Kell ennél több?